

УДК 94:339.924(438) "1989/2004"

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА (1989–2004 рр.)

ВАДИМ ЛОЖЕЧКІН,

*аспірант кафедри всесвітньої історії
Донецького національного університету*

Стаття присвячена висвітленню соціокультурного аспекту інтеграції Республіки Польща до ЄС. Проаналізовані основні чинники, на яких базується європейська ідентичність поляків - географічний, історичний, культурний і ціннісний. Досліджено вплив та значення соціокультурної складової в процесі євроінтеграції Польщі.

Ключові слова: соціокультурний аспект, європейська ідентичність, Європейський Союз, європейська інтеграція, Республіка Польща.

Постановка проблеми. У системі сучасних міжнародних відносин Європейський Союз відіграє провідну роль. Європейська інтеграція виступає двигуном процесу консолідації Європейського континенту, а інтеграційною основою й базисом об'єднання різних національно-культурних одиниць разом із іншими обставинами є європейська цивілізаційна ідентичність. Відчуття європейцями своєї приналежності до єдиного спільного дому є необхідною умовою міцності політичної єдності Європи і, врешті-решт, запорукою успіху всього інтеграційного процесу. Розширення ЄС на Центральну і Східну Європу, яке розпочалося в 2004 р., з точки зору цивілізаційного підходу прийнято вважати актом об'єднання Європейського континенту, законним етапом повернення народів цих країн у єдину європейську сім'ю, члени якої мають спільну європейську ідентичність. У цьому контексті особливий інтерес становить аналіз соціокультурного аспекту європейської інтеграції Республіки Польща, історія якої має багато точок перетину з Україною.

Огляд і аналіз публікацій, у яких започатковано вирішення поставленої проблеми. Зарубіжні дослідники виявляють зростаючу зацікавленість аналізом європейської ідентичності. Серед авторів слід пригадати Р. Ван Хама [1], Л. Коларську-Бобінську [2]. На їхню думку, сьогодні відбувається поступове формування в громадян ЄС відчуття приналежності до європейського співтовариства. Російські науковці, зокрема М. Котеньова [3], А. Бучинський [4], дотримуються більш песимістичної точки зору й розглядають європейську ідентичність не як соціальну дійсність, а як віртуальний фантом. Проблеми соціокультурного розвитку ЄС і їх вплив на хід європейської інтеграції, на жаль, займають у вітчизняній науці меншу роль, ніж дослідження політичних або економічних аспектів євроінтеграції. У цій царині можна зустріти тільки поодинокі дослідження, серед яких відзначимо науковий внесок у розвиток окресленої проблеми Н. Пелагеші [5].

Мета роботи полягає в дослідженні соціокультурного чинника в процесі інтеграції Республіки Польща

до Євросоюзу. Для її досягнення передбачається проаналізувати географічні, історичні та культурні складові, на яких базується європейська ідентичність поляків.

Виклад основного матеріалу. Розпад соціалістичного табору призвів до того, що Польща, змінюючи свою геополітичну орієнтацію зі сходу на захід, почала однозначно ідентифікувати себе сьогодні європейською державою й активно прагне всебічно інтегруватися до ЄС. У новій історичній обстановці в польському суспільстві знову постали питання про геополітичне, географічне становище країни, про її історичну, культурну й релігійну приналежність до західної цивілізації.

У суспільній свідомості місце Польщі на міжнародній арені завжди визначалося на Заході, хоча не заперечувалося, що протягом усієї історії країна виконує функцію "моста" між Заходом і Сходом. Ще на початку ХХ ст. географ З. Савіцький стверджував, що Польща знаходиться "на кордоні Західної і Східної Європи" і саме це визначає її особливу роль у міжнародних відносинах - вона є посередником у розповсюдженні ідей і досягнень західної культури на схід. Основними опонентами З. Савіцького, а також концепції перехідності були в міжвоєнний період Е. Ромер і С. Павловський. Останній зазначав, що Польща "лежить на східному краї Західної Європи" [6]. Після Другої світової війни польські географи, відзначаючи перенесення нового кордону країни на 197 км на захід, знову повторювали формулювання В. Налковського про те, що Польща розташована в центрі Європи. У цей же час М. Келчевська віддавала перевагу поняттю Центральна Європа і відносила його вже до арсеналу не географічної науки, а геополітики. Щоправда, на її думку, Польща в нових кордонах все ж більше тяжіє до Західної Європи [7]. Після Другої світової війни відбувся новий геополітичний поділ континенту на традиційний Захід і країни, що потрапили в радянську сферу впливу, які визначили терміном "Східна Європа". На початку 1990-х рр. популярною стає ідея історика

№ 5 (105) вересень 2010 р.

Т. Киселевського, який стверджував, що Польща, як і вся "Центральна Європа, є перехідним простором між латинською і візантійською цивілізацією, будучи, проте, інтегральною часткою першої" [8]. Таким чином, осмислення ролі й місця Польщі в сучасному світі більшістю авторів визначалося в нерозривному зв'язку із Західною Європою. Попри відмінність ідеологічних концепцій, факт приналежності Польщі до європейської цивілізації залишався беззаперечним. Проте цікаво, що для рядових поляків поняття "Європа" було надзвичайно незначущим і незрозумілим. Наприклад, багато хто не знав, які країни належать Європі, а які ні. У 1994 р. 34 % населення відповіли "я не знаю" на питання: "Де східний кордон Європи?"; 26 % назвали східний кордон Польщі й 15 % - західний [9]. Чотирма роками пізніше, коли переговори з Євросоюзом уже почалися, 28 % поляків усе ще не знали, де східний кордон Європи і 17 % вважали, що він збігається зі східним кордоном Польщі [10].

Практика європейського будівництва показує важливість мобілізації суспільної підтримки на всіх етапах євроінтеграції, а також необхідність відчуття народом європейської ідентичності. Розуміючи це, правляча еліта Республіки Польща, починаючи з 90-х рр. ХХ ст., активно популяризує ідеї спільності з Європою, що знаходить втілення в освіті, офіційній пропаганді, відзначенні спільних свят, напрями наукових досліджень тощо. Отже, з моменту проголошення Третьої Республіки, формування відчуття європейської ідентичності в громадян стає першочерговою ідеєю для суспільної свідомості країни, яка бореться за своє місце й гідну роль у Європі й головні зовнішньополітичні шляхи досягнення цього бачить у вступі до ЄС.

Пам'ять про історичні події, які позитивно вплинули на кожну людину й державу, об'єднує людей і тим самим визначає їх приналежність до одного й того ж історико-географічного простору. Ще в ХІХ ст. духівництво й інтелігенція створили ідеологічний образ Польщі, подаючи її як захисника християнства (західної, латинської культури, Європи) від східних варварів і язичників, а військові перемоги країни над турками і росіянами тлумачили, як акт захисту західної цивілізації. Після розділів Польща могла виконувати свій історичний обов'язок із захисту Європи тільки духовно, ведучи боротьбу із злом лише морально. Література, музика, театр й образотворче мистецтво утворили велику систему передавання культурної спадщини, яка відображала історію як частку національної ідентичності поляків, невід'ємну від європейської. Поезія і драматургія раннього романтизму ХІХ ст. і неоромантичного періоду на межі ХХ ст. продовжувала розвивати образ мученика й рятівника нації, країни, яка постраждала для того, щоб очистити й урятувати Європу. Нобелівський лауреат Г. Сенкевич описав історію Польщі, особливо воєн ХVІІ ст., у героїчній боротьбі з пригноблювачами (більшість із них східні варвари: татари, турки, росіяни, а також васальні українські козаки). Тисячі, а можливо, і мільйони поляків бачили історію як мозаїку чудово побудованого літературного зображення, заснованого на описі військових досягнень і героїчних перемог над ворогами.

Після Першої світової війни Польща знов виступає як захисник Європи. У 1920 р. армія Ю. Пілсудського розгромила більшовиків в околицях Варшави. Ця битва також представлена польськими істориками й авторами популярних підручників як вирішальна перемога, що не дозволила більшовикам експортувати революцію в Західну Європу й знищити європейську культуру та самобутність. Натомість Англія й Франція в

1939 р., навпаки, зрадили Польщу, не надавши допомоги в Другій світовій війні. Подібна образа повторилася й у 1945 р., коли на союзницьких переговорах у Ялті західні держави погодилися включити Польщу до сфери впливу Радянського Союзу. Поляки відчували себе обдуреними Європою, викинутими за межі європейської цивілізації.

Під час існування ПНР інтелектуальні антикомуністичні еліти, у тому числі й римо-католицька церква, створили ідеологічні й емоційні конструкції, що змальовували Польщу як частку Європи, штучно й тимчасово відокремлену від решти європейських країн залізною завісою. Міф був створений на основі символічних елементів, узятих із традицій ХІХ ст. Факти з історії тлумачили так, щоб підкреслити ті елементи, які могли б переконати поляків у демократичних і парламентських традиціях. Яскравим прикладом у цьому контексті була спадщина державного будівництва Речі Посполитої - шляхетська демократія. Польсько-литовська унія інтерпретувалася як передвісник Європейського Союзу. Велике символічне значення мало ухвалення Конституції 3 травня 1791 р., яка була другою конституцією в сучасному західному світі після американської конституції і першою на європейському континенті, випередивши французьку конституцію на декілька місяців. А політичні й економічні досягнення молодого демократії в міжвоєнний період були залучені до будівництва образу Польщі як європейської держави-нації, здатної організувати себе й працювати так само ефективно, як і багато інших західноєвропейських держав, якби не іноземна інтервенція. 30 січня 1990 р. на засіданні Ради Європи в Страсбурзі Т. Мазовецький, перший післявоєнний некомуністичний прем'єр-міністр, у короткій промові виразив усю ідеологію, яку польські еліти створили у зв'язку з Європейським центром. Згідно з нею, Польща завжди належала до Європи й була прихильна до таких цінностей, як демократія, плюралізм, права людини, політична свобода тощо. Польща - це захисник християнства і Європи, зраджений у Ялті європейськими державами [11]. Отже, її заслуги мають бути справедливо оцінені. Мало того, деякі державні діячі навіть вважали, що польська нація заслужила винагороду за свою роль у боротьбі з комунізмом і що ця нагорода повинна виражатися у формі скорочення іноземних боргів й наданні різних економічних привілеїв. Я. Кулаковський однозначно вимагає таку нагороду: "Завдяки нашим власним силам, нам удалося відбити тоталітарну загрозу, яка нависла над Європою і світом. Звільнивши світ від цього зла, хіба ми не заробили певне право на винагороду?" [12].

На культурно-духовному рівні приналежність поляків до Європи визначається, насамперед, співзвуччям цінностей. Згідно з основоположними документами ЄС - Єдиним Європейським актом, Маастрихтським і Амстердамським договорами - демократична система державного управління, права людини, відкритість, плюралізм і ринкова економіка є найкращими принципами організації суспільства. Основною цінністю, що об'єднала велику частину Європейського континенту, було також і християнство. Безумовно, сьогодні в "постхристиянській" Європі мова йде не про розповсюдження католицизму або протестантизму, а про "західні цінності" в цілому. Поява гедоністичного суспільства, основною метою й сенсом якого стає насолода життям усіма способами, несе загрозу втраті християнської моралі. Проте Польща, будучи традиційно-християнською країною, звертаючись до Заходу за цінностями і стандартами, не сприймала їх повністю, а обирала лише ті, які їй відповідають. Тому

Рим для поляків - один із найістотніших пунктів у зображенні ЄС, він є серцем Західної Європи. Факт, що велика частка населення Європи не католики і багато європейців не є християнами, не має вирішального значення в цьому ідеологічному будівництві.

За даними досліджень, у середовищі польського духовництва в грудні 1997 р. - січні 1998 р., майже 84 % духовництва були готові проголосувати на референдумі за вступ Польщі до ЄС. Найбільша група ксьондзів (44 %) виступала за швидке, до 2000 р., приєднання Польщі до ЄС і позитивно оцінювала вплив інтеграції на економіку, міжнародну безпеку, дотримання закону й розвиток демократії [13]. Папа Римський Іоанн Павло II не раз позитивно висловлювався про розширення Європейського Союзу. Глава Ватикану стверджував, що вступ до Співтовариства нових членів покладе край "ненатуральному розділу Європи". Підтримка католицької церкви й папи була дуже важливою для польського уряду, оскільки в самій Польщі більшість громадян є католиками. У 2003 р. головний редактор католицького журналу "Wież" З. Носовський, посилаючись на дані соціологічних опитувань, що періодично проводяться Центром дослідження громадської думки, писав: "96 % населення вважають себе віруючими, при цьому переважна більшість називає себе католиками" [14]. Результати останніх соціопитувань CBOS узагалі парадоксальні: віруючими називають себе 95 % опитаних, а католиками - 96 %! Такого роду самовизначення дозволили соціологам зробити висновок: "Образ поляка-католика - не суто теоретичний конструкт, католицька віра - конститутивна складова національної ідентичності громадян" [15].

У початкових роках трансформації польського суспільства членство в ЄС асоціювалося з міфічним ідеалом "повернення до Європи", розвиненого Заходу. Привабливість західних цінностей, бажання бути європейцем не тільки де-факто, але й де-юре були одними з головних чинників мотивації масової підтримки членства Польщі в ЄС. З другої половини 90-х рр. XX ст. ідеалізоване зображення ЄС починає стикатися з досвідом, який неоднозначний, багатограний і різний для польського суспільства. Виявилось, що перешкодою об'єднання була не лише "залізна завіса". Були й інші причини, які не мали ніякого стосунку до цінностей і традицій. За даними соціологічного опитування 1998 р., більше половини населення країни вважало, що польські громадяни стануть в ЄС людьми "другого сорту" [16]. Частка поляків почала замислюватись над тим, що, можливо, буде краще тимчасово відмовитися від вступу до Співтовариства. Дійсно, довгі роки Польща сприймалась на Заході як "передмістя Європи". Громадяни західноєвропейських країн хвилювалися з приводу падіння рівня життя в країнах Центральної і Східної Європи, а також притоку незаконних іммігрантів і дешевих чорноробів. У цьому плані ставлення до поляків у цілому з боку "старих" членів ЄС було високомірною-зневажливе. Глибокі відмінності, які насправді існують між європейським Центром і європейською Периферією, очевидно, повністю зникнуть ще не скоро, і поміляться з приводу перспектив подолання їх взаємної відчуженості й готовності "старих європейців" ідентифікувати себе з "новими" навряд чи варто.

Висновок

Підводячи підсумок, треба констатувати, що в сучасних процесах європейської інтеграції соціокультурний чинник відіграє величезну роль. Формування у громадян європейських країн відчуття спільної ідентич-

ності, насамперед, створює сприятливі соціально-психологічні умови для реалізації інтеграційного проекту, забезпечуючи йому суспільну підтримку. Крім того, європейська ідентичність дозволяє громадянам ЄС поважати й розуміти один одного, попри етнічну, культурну й релігійну різноманітність. При цьому слід ураховувати, що європейська ідентичність не є незмінною константою і піддається свідомому моделюванню.

Європейська ідентичність поляків ґрунтується на географічних, історичних, культурних і ціннісних чинниках. Соціально-економічні труднощі, викликані процесом трансформації польського суспільства, і жорсткі вимоги до країни з боку ЄС на певному етапі призвели до занепаду євроентузіазму в Польщі. На наш погляд, саме вдала соціокультурна політика еліти дозволила забезпечити підтримку європейської інтеграції громадянами на достатньо високому рівні.

Значущість соціокультурної складової в процесі європейської інтеграції і зростаючий інтерес до цієї проблематики серед учених дає підставу стверджувати, що подібні дослідження мають перспективний напрям в історичній науці. На думку автора, на увагу заслуговує вивчення впливу лінгвістичного чинника на хід формування європейської ідентичності поляків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ham P. Van. Identity Beyond the State: The Case of the European Union / Ham P. Van // Copenhagen Peace Research Institute. - 2000. - June.
2. Kolarska-Bobinska L. Completed Transformation: integration into the European Union / L. Kolarska-Bobinska. - Warszawa, 2002. - 18 s.
3. Котенёва М. В. Эволюция современной европейской идентичности (геополитический аспект) : дис. на соискание науч. степени канд. полит. наук : спец. 23.00.04 / М. В. Котенёва. - М., 2004.
4. Бучинський А. Етнонаціональна ідентичність поляків и європейская интеграция / А. Бучинський // Прикамья : политический альманах. - С. 189-192.
5. Пелагеша Н. Цілі та динаміка формування Європейської ідентичності / Н. Пелагеша // Менеджмент за умов трансформаційних інновацій: виклики, реформи, досягнення : матеріали міжнар. наук. конф. (Суми, 10-12 травня 2007 р.). - Суми, 2007. - С. 70-72.
6. Pasierb B. Dylematy polskiej geopolityki. Polska w Europie, ale jakiej / B. Pasierb // Postzimmnowojenna Europa. Ku jednoscі czy nowym podzialom? [red. T. Zos-Nowak]. - Wrocław, 1995. - S. 123.
7. Kielczewska M. O podstawy geograficzne Polski / M. Kielczewska. - Poznan, 1946. - S. 44-45.
8. Pasierb B. Указ. Праця. - S. 126.
9. CBOS "Polska w zmieniającym się świecie" ("Poland in the Changing World"). - 1998. - August.
10. Ibid.
11. Mazowiecki T. Powrót do Europy. Przemówienie na forum Rady Europy w Strassburgu / T. Mazowiecki. - January 1990, - S. 3-8.
12. Franciszek D. Un elargissement pas comme les autres... / D. Franciszek. - 2000. - P. 2 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : Etud11-fr.pdf.
13. Książka chca do Unii // Rzeczpospolita. - 24.03.1998.
14. Nosowski Z. Czy Polska jest (jeszcze) krajem katolickim? / Z. Nosowski // Wiesz. - 2003. - № 5. - S. 39-54.
15. CBOS "Znaczenie religii w życiu Polaków" ("The importance of religion in the lives of Poles"), Maj 2006. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2006/K_081_06.PDF.
16. Майорова О. Приоритеты польской внешней политики в программах политических партий и обществе в целом / О. Майорова // Международный исторический журнал. - 2000. - № 11. - С. 14.

V. Lozhechkin

**SOCIOCULTURAL ASPECT OF EUROPEAN INTEGRATION OF REPUBLIC POLAND
(1989–2004)**

The article is devoted illumination of sociocultural aspect of integration of Republic Poland in EU. Basic factors which the European identity of Poland is based on are analyzed. Influence and value of sociocultural constituent is investigational in the process of Euro integration of Poland.

Key words: sociocultural aspect, European identity, European Union, European integration, Republic Poland.

© В. Ложечкін

Надійшла до редакції 07.09.2010

УДК 947.7 (093)

**ПРОБЛЕМА МАТЕРІАЛЬНО–ТЕХНІЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ
У ТЕОРЕТИЧНИХ РОЗРОБКАХ
ВІЙСЬКОВИКІВ ІНТЕРНОВАНОЇ АРМІЇ УНР
У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД**

РОМАН МЕЛЬНИК,

*аспірант Інституту гуманітарних та соціальних наук
Національного університету "Львівська політехніка"*

На підставі нових архівних документів та праць військовиків армії УНР розкрито проблему матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил Української Народної Республіки. Показано основні спроби військових інтернованої армії УНР спроектувати єдиний напрямок побудови регулярної армії національного зразка. Це питання тісно пов'язане з розробкою воєнної доктрини, яка в основі закладалась із положеннями матеріального й технічного забезпечення армії у військовий і мирний час.

Ключові слова: матеріально-технічне забезпечення армії, військова еміграція, військово-теоретична думка, УНР.

Постановка проблеми, огляд й аналіз публікацій. Історія ХХ ст. у багатьох народів пов'язана з подіями самостійного розвитку й творення власних держав. Одні досягли цієї мети переважно мирними засобами, інші - унаслідок збройної боротьби. Нелегка доля випала для українського народу, якому довелося виборювати незалежність у складних історичних умовах.

Розвиток історичної науки в незалежній Україні засвідчив чималі здобутки дослідників новітньої доби. Завдяки сприятливим умовам історики створили потужний пласт наукових робіт, які розкривають проблему військового будівництва періоду революції 1917-1921 рр. До таких робіт належать праці В. Голубка [5], М. Литвина [18], Ю. Науменка [18], Б. Якимовича [34],

В. Сергійчука [26], В. Кондратюка [16] та ін. Так, О. Колянчук у своїй студії "Українська військова еміграція у Польщі 1920-1939 рр." розглядає проблему функціонування та уроки життєдіяльності української військової еміграції в Другій Речі Посполитій [15]. Водночас поза межами ґрунтовних узагальнень залишилось чимало сторінок військової історії новітньої доби, воєно-історичні студії української військової еміграції. А саме українська військова еміграція міжвоєнного часу створила масив науково-історичних і мемуарно-аналітичних творів, за якими можна простежити хід думок щодо проблеми матеріально-технічного забезпечення армії Української Народної Республіки. Як зазначав, Головний Отаман Армії Української Народної Республіки С. Петлюра, основним завданням української емі-

№ 5 (105) вересень 2010 р.